

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.015:305(083.97)

В.І. Бобрицька,

завідувач кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор педагогічних наук, професор

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА» ЯК ОБ'ЄКТ СИСТЕМНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Автором узагальнено досвід проектування змісту навчальної дисципліни «Освітня політика» в умовах упровадження кредитно-модульної системи організації навчання у педагогічному університеті. Обґрунтовано науково-методичний підхід до розроблення змістового, операційного та підсумково-оцінювального компонентів програми означеної навчальної дисципліни.

Ключові слова: системне педагогічне проектування, освітня політика, програма навчальної дисципліни, кредитно-модульна система організації навчального процесу.

Проблемність освітньої сфери сучасної України — об'єктивний і закономірний наслідок проблемності українського суспільства загалом. Очевидно, що у постіндустріальному суспільстві відбувається інверсія традиційних причинно-наслідкових зв'язків: якщо в індустріальному суспільстві національне багатство вимірювали обсягами виробництва (наприклад, ВВП на душу населення), то на часі — застосування індексу розвитку людського потенціалу, глобальної конкурентоспроможності, Цілей розвитку тисячоліття ООН. З огляду на це у державній політиці України визначено чіткі орієнтири на утвердження освіти як загальнонаціонального пріоритету, орієнтацію на особистість, як того вимагають виклики XXI ст., духовно-культурні, соціально-економічні та науково-технічні процеси в українському суспільстві.

Модернізація освіти в Україні визначає низку тенденцій у плануванні й упровадженні освітньої політики, зумовлених визначальними характеристиками цивілізаційного процесу — глобалізацією, мобільністю, змінністю, інноваційністю, інтелектуалізацією, інформатизацією, демократизацією, конкурентністю. У цій ситуації запровадження навчальної дисципліни «Освітня політика» в систему професійної підготовки студентів ОКР «спеціаліст» і «магістр» у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова передбачає розв'язання низки завдань фундаментальної професійної підготовки фахівців вищої кваліфікації, зокрема: опанування системою знань про закономірності освітньої політики в контексті визначальних характеристик цивілізаційних процесів, теоретико-методологічні основи освітньої політики, стан та перспективи розвитку освітньої політики у порівняльних аспектах міжнародної та вітчизняної суспільствознавчої традиції.

Розроблення навчальної програми й відповідно вивчення означеної навчальної дисципліни в умовах запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в сучасному вищому навчальному закладі має свою специфіку. З огляду на викладене метою даної наукової розвідки є аналіз досвіду укладання програми навчальної дисципліни «Освітня політика» з позицій системного педагогічного проектування. Досягненню мети буде сприяти розв'язання таких завдань дослідження: обґрунтувати розроблення програми навчальної дисципліни «Освітня політика» як самостійного об'єкта системного педагогічного проектування; обґрунтувати науково-методичний підхід до розроблення змістового, операційного та підсумково-оцінювального компонентів програмування означеного навчального курсу в умовах упровадження кредитно-модульної системи організації навчання у ВНЗ.

У реалізації завдань важливо визначитися щодо розуміння сутності системного педагогічного проектування. Суголосними нашій дослідницькій позиції є погляди Ю.Г. Татура, який обґрунтував концепцію системного педагогічного проектування [7]. На думку вченого, процес системного педагогічного проектування доцільно розглядати у взаємозв'язку трьох етапів: попереднього (уточнення понятійного апарату стосовно об'єкта проектування, формування бази вихідних даних, аналіз ресурсного забезпечення тощо), першого (розроблення стратегії та визначення принципів проектування, структуризація об'єкта, композиція цілей), другого (розроблення організаційних механізмів, вибір засобів реалізації задуму, апробація зразка створеного конструкта у навчальних умовах). Визначальними принципами системного педагогічного проектування, на думку Ю.Г. Татура, є принципи системності та саморозвитку.

Вектор осмислення феномену «освітня політика» у нашому дослідженні проходить у межах понять «освіта» і «політика». Так, у відповідній статті «Енциклопедії освіти» наголошено, що «освіта — процес

і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь і навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості» [5, 614]. Щодо тлумачення поняття «політика» зазначимо, що вивчення характеру, змісту і специфіки пострадянської політики у галузі освіти свідчить про наявність переважно комплементарних підходів до його визначення: як діяльність суб'єктів управління, одна із життєво важливих сфер суспільного життя тощо [1; 2; 4]. Водночас слід вказати, що в англійській мові існує три різних значення означеного поняття: *polity* (як форма), *policy* (як зміст), *politics* (як діяльність).

На нашу думку, вдалою є характеристика особливостей формування поняттєво-концептуального поля освітньої політики у дослідженні В.П. Андрущенко і В.Л. Савельєва [1]. Учені констатують, що «перед українською спільнотою вже на початку 90-х років досить актуальною стала проблема адекватного перекладу відповідної термінології, її адаптації до наших умов і традицій, узгодження із термінами, що вживаються у вітчизняній політичній науці, політичній філософії, філософії освіти, соціології освіти в рамках мультидисциплінарного напрямку — дослідження освітньої політики» [1, 81]. 20-річний період незалежності України проходив під знаком формування, реалізації і розвитку національної державної політики в освітній сфері.

Як зазначалося вище, однією з передумов входження України у єдину європейську зону вищої освіти є реалізація ідей Болонської декларації, впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП). У професійній підготовці майбутнього фахівця вищої кваліфікації перспективи реалізації КМСОНП полягають в удосконаленні змістового наповнення лекцій, організації консультативних занять; розробленні дидактичного комплексу інформаційного забезпечення дисципліни; створенні якісних завдань для тематичного та модульного оцінювання навчальних досягнень студентів; виробленні чітких критеріїв і показників оцінювання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, результатів самостійної роботи студентів.

Розв'язуючи завдання дослідження, ми зосередимо свій науковий інтерес у напрямі узагальнення досвіду проектування вивчення навчальної дисципліни «Освітня політика» фахівцями кафедри освітньої політики НПУ імені М.П. Драгоманова (завідувач кафедри — перший заступник Міністра МОМмолодьспорту України, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАПН України Є.М. Суліма).

Під час проектування вивчення навчальної дисципліни враховано передусім кількість годин (кредитів), відведених на її вивчення, а саме: 72 год (2 кредити, відповідних ECTS), із них 14 год — лекції, 14 год — семінарські заняття, 12 год — індивідуальна робота, самостійна робота — 32 год. Вивчення студентами усіх спеціальностей (ОКР «спеціаліст», «магістр») навчальної дисципліни «Освітня політика» завершується складанням екзамену.

Розроблення структури програми означеної навчальної дисципліни передбачало врахування вимог кредитно-модульної системи організації навчання. З огляду на це у програму було включено такі структурні елементи: пояснювальна записка; опис предмета навчального курсу; мета і завдання курсу; програма двох змістових модулів; структура залікового кредиту; плани семінарських занять; завдання для самостійної роботи; індивідуальне навчально-дослідницьке завдання; методи навчання; методи оцінювання навчальних досягнень магістрантів; розподіл балів, що присвоюються студентам (визначення рейтингу); шкала оцінювання навчальних досягнень студента (100-бальна); методичне забезпечення курсу; питання до екзамену; література (основна і додаткова).

У проектуванні вивчення навчальної дисципліни «Освітня політика» доцільно, на нашу думку, виокремити три складники: змістовий, операційний та підсумково-оцінювальний. Обґрунтуємо науково-методичний підхід до їх розроблення в умовах упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в університеті.

Під час розроблення змістового компонента навчальної дисципліни важливо було визначити його мету і завдання. *Метою курсу* є розкриття закономірностей процесу формування освітньої політики з огляду на загальнонаціональний і міжнародний виміри, особливостей розвитку державної політики в галузі освіти за умов державного суверенітету України та в історичній ретроспективі; здійснення аналізу стратегій державної освітньої політики в країнах Європейського Союзу та можливостей їх застосування в Україні, стратегічних пріоритетів у плануванні та впровадженні освітньої політики в Україні; розроблення на цій основі підходів до вдосконалення системи формування професійної готовності студентів ОКР «спеціаліст» і «магістр» до викладацької та науково-педагогічної діяльності.

Вивчення студентами навчальної дисципліни «Освітня політика» передбачає розв'язання низки *завдань* професійної підготовки фахівців вищої кваліфікації, а саме: ознайомлення зі світовим дискурсом освітньої політики, зокрема його теоретико-методологічною складовою; аналіз освітньої політики в контексті основних тенденцій сучасного суспільного розвитку (загальнонаціональний і міжнародний виміри); здійснення аналітичного огляду освітньої політики в Україні за період незалежності; аналіз стратегії державної освітньої політики в країнах Європейського Союзу та можливості їх застосування в Україні; прогнозування науково обґрунтованих підходів модернізації вітчизняної освіти у вимірах глобалізації, європейської інтеграції та національної самоідентифікації.

Оскільки навчальну програму «Освітня політика» укладено на засадах *компетентнісного підходу* до підготовки майбутніх фахівців освітньої сфери, зазначимо, що під час семінарських занять, індивідуальної та самостійної роботи студенти мають набути загальних *компетенцій*, серед яких можна виокремити такі:

- здатність аналізувати освітню політику України щодо розвитку освітньої сфери в історичній ретроспективі;
- здатність виокремлювати пріоритети у розвитку освітньої політики в Україні, зокрема чіткі орієнтири щодо управління якістю, доступністю та ефективністю освіти;
- здатність аналізувати досягнення і втрати у процесі модернізації всіх ланок національної системи освіти за визначений період, зокрема 20-річний період незалежності України;
- здатність досліджувати пріоритетні напрями розвитку освітньої політики в різних країнах (за вибором студента);
- здатність оцінювати ефективність освітньої політики як в Україні, так і в інших країнах світу з позицій відповідності викликам XXI ст., сучасним цивілізаційним процесам.

Ураховуючи те, що одним із завдань упровадження КМСОНП є модульне структурування змісту навчальних дисциплін, ми визначилися із підходом до розуміння поняття «модуль». На нашу думку, найбільш вдалим тлумаченням цього поняття є таке: «модуль — це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (ОПП) (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується відповідними видами навчальної діяльності студента (лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, самостійна та індивідуальна робота, практики, контрольні заходи, кваліфікаційні роботи)» [6].

Оскільки модуляризація потребує укладання розділів навчальної дисципліни відповідно до навчальних модулів, структурування її як системи з різними видами взаємозв'язків, у пошуках відповіді на питання щодо кількості змістових модулів у структурі курсу «Освітня політика» ми враховували кількість довершених блоків дидактично адаптованої інформації. Тому навчальний курс «Освітня політика» логічно, з нашої точки зору, поділити на два самостійні і водночас взаємопов'язані модулі: *Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні основи освітньої політики. Змістовий модуль II. Стан та перспективи розвитку освітньої політики: міжнародний та вітчизняний контекст.*

У першому модулі розглядається політичний вимір освіти, надається характеристика поняттєво-категорійного апарату освітньої політики як міждисциплінарної сфери досліджень з урахуванням західної та вітчизняної суспільствознавчої традиції, вивчаються сучасні тенденції освітньої політики в контексті визначальних ознак цивілізаційного процесу, здійснюється аналіз освітньої політики у загальнонаціональному та міжнародному вимірах, висвітлюються індикатори освітньої політики.

У другому модулі висвітлюються етапи формування та розвитку державної політики в галузі освіти за умов державного суверенітету України, аналізуються досягнення і втрати у процесі модернізації освіти; розкриваються стратегії державної освітньої політики в країнах Європейського Союзу та можливості їх застосування в Україні; в контексті аналізу досягнень, прорахунків та пріоритетів розвитку всіх ланок національної системи освіти (дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта, спеціальна освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, освіта дорослих) характеризуються якість, доступність та ефективність освіти як показники освітньої політики в Україні.

Завершуючи обґрунтування науково-методичного підходу щодо розроблення змістового компонента програмування навчальної дисципліни «Освітня політика», зазначимо, що застосування модульної організації навчальної дисципліни надає його частинам завершеності й водночас забезпечує логічний перехід в осмисленні студентами кожного наступного змістового блоку. У цьому контексті модуль як інформаційний вузол визначається як частина цілого, одиниця співмірності загального і його частин.

Операційний компонент програмування навчальної дисципліни «Освітня політика» є сукупністю різних форм і методів організації навчального процесу: лекційних, семінарських занять, індивідуальної та самостійної роботи. Як зазначалося, у програмі пропонується орієнтовний розподіл навчальної інформації між лекційним курсом, семінарськими заняттями, самостійною та індивідуальною навчально-дослідницькою діяльністю студентів.

Програмою навчальної дисципліни «Освітня політика» на семінарських заняттях передбачено використання різних методів організації навчальної діяльності студентів: навчальна дискусія, захист творчих проєктів, презентація есе тощо. Окрім цього, на нашу думку, широке впровадження технічних засобів навчання, використання можливостей Інтернету, робота з електронними базами даних, застосування теле-, відео-, аудіо- та інших матеріалів у навчальному процесі посилює пізнавальну активність студентів, що дає змогу досягти максимальної економії часу для засвоєння значного обсягу навчального матеріалу, стимулювати творчість, розвинути професійні компетенції.

Вважаємо, що підвищенню ефективності засвоєння програмних положень навчальної дисципліни сприятиме виконання студентами індивідуальних навчально-дослідницьких завдань (ІНДЗ). Зазначимо, що індивідуальна робота студентів є формою організації навчального процесу, якою передбачено створення умов для реалізації творчих можливостей студентів шляхом розвитку їх здібностей, науково-дослідницької роботи і творчої діяльності. Зміст ІНДЗ з навчальної дисципліни є завершеною теоретичною або практичною роботою у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь

та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських занять і охоплює декілька тем або один із змістових блоків навчальної дисципліни. Студентам пропонуються види ІНДЗ (творчий проект, науковий реферат, есе), вимоги до їх виконання й захисту, критерії оцінювання. Зокрема, пропонуються такі орієнтовні теми есе:

1. Діалектика термінологічної взаємодії в освітній політиці.
2. Освітня політика в трансформаційному суспільстві.
3. Відмінності між політикою, управлінням та адмініструванням у філософських рефлексіях.
4. Глобалізація і розвиток освіти.
5. Європеїзація і розвиток освіти в Україні.
6. Інтернаціоналізація вироблення освітньої політики: інституційні та/або організаційні підходи.
7. Політикотвірна функція вищої освіти у сучасному світі.
8. Цінності відкритого суспільства в освіті.
9. Університетська автономія: погляд зі Сходу і Заходу.
10. Гендерні виміри освітньої політики.

Упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу передбачає також урахування положень Болонської декларації, зокрема щодо активізації нових підходів до організації самостійної роботи студентів. Останню доцільно розглядати як важливий елемент педагогічної технології, що є одним із засобів забезпечення реалізації нового міжнародного стандарту в освіті. Це означає, що суттєво змінюється позиція викладача: основним пріоритетом у його роботі є створення умов для розвитку творчості, навчальної і дослідницької ініціативи студентів. Тому зміст самостійної роботи з навчальної дисципліни «Освітня політика» спрямовано на поглиблення теоретичних знань, розвиток самостійного мислення і набуття вмінь опрацювання наукової літератури. Все це має сприяти формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців вищої кваліфікації.

Вимоги до студентів:

1. Ведення тематичного словника.
2. Опрацювання літератури з кожної теми за формою, яка обирається самостійно (план-конспект, опорний конспект, тези, таблиця, схема тощо), з комплексним аналізом процесів, що відбуваються у сфері освітньої політики. Список рекомендованої літератури до кожної теми можна доповнити науковими джерелами, які студент підібрав самостійно. Доцільно порівнювати виклад (або зміст) матеріалу з визначеного питання в різних джерелах.
3. Застосовувати положення нормативно-правових актів щодо осмислення й аналізу специфіки планування і впровадження освітньої політики в загальнонаціональному та міжнародному вимірах, висловлювати свої міркування щодо проблемних питань, які виникають під час аналізу освітньої політики.
4. Застосовувати знання фундаментальних основ, сучасних досліджень, проблем і тенденцій розвитку освітньої політики у комплексному аналізі явищ і процесів, що виникають у галузі освіти.
5. Виконати завдання на розвиток й оцінку власної навчально-професійної діяльності, визначення рівня сформованості професійної компетентності.

Під час розроблення програми та змісту самостійної роботи магістрантів було враховано те, що вибір дидактичної моделі вивчення навчальної дисципліни «Освітня політика» має базуватися на їх готовності до самоорганізації, самоосвіти, самовдосконалення. Як показала практика, студентам доцільно запропонувати завдання для самостійної роботи до кожної з тем навчальної дисципліни, визначити орієнтовну кількість годин для їх виконання відповідно до рівня складності, узгодити графік виконання, ознайомитися зі шкалою та підходами щодо організації оцінювання результатів творчих надбань студента (на семінарських, індивідуальних заняттях, під час модульної контрольної роботи, на екзамені).

Для досягнення оптимального планування і раціональної організації навчального процесу у програмі пропонується підхід до конструювання кредитно-модульно-рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень студентів. Це є формальним виявом реалізації підсумково-оцінювального компонента системного проектування змісту навчальної дисципліни «Освітня політика». При цьому ми враховували, що контроль успішності студента в умовах КМСОНП здійснюється із застосуванням методів, що визначаються вищим навчальним закладом. Так, академічна успішність магістранта визначається за допомогою системи оцінювання, що використовується у НПУ імені М.П. Драгоманова, реєструється у журналі академічної успішності з обов'язковим переведенням оцінок до національної шкали та шкали ECTS.

Програмою навчальної дисципліни «Освітня політика» передбачено такі методи оцінювання навчальних досягнень студентів: поточне письмове оцінювання (модульний контроль знань), фронтальне та індивідуальне опитування, екзамен. Серед методів самоконтролю доцільним є застосування формуючого оцінювання.

Зазначимо, що підсумково-оцінювальний компонент проектування програми навчальної дисципліни «Освітня політика» реалізується на семінарських заняттях, під час оцінювання самостійної роботи, індивідуальних занять студентів у формі співбесіди, колоквиуму, тестування, захисту ІНДЗ тощо. Навчальні досягнення студента з усіх видів виконуваних робіт (теоретична підготовка, практичні роботи, ІНДЗ, самостійна робота, складання іспиту) оцінюються кількісно (визначається рейтинг). Згідно зі шкалою оці-

нювання, студент, який набирає 90–100 балів, отримує оцінку «відмінно» (А); 80–89 балів – «добре» (В); 70–79 балів – «добре» (С); 65–69 балів – «задовільно» (D); 60–64 бали – «задовільно» (Е); 30–59 балів – «незадовільно» з можливістю повторного складання (FХ); 1–29 балів – «незадовільно» з обов'язковим повторним курсом (F).

Підсумовуючи викладене, ми дійшли таких висновків:

1. Узагальнення досвіду системного педагогічного проектування програми навчальної дисципліни «Освітня політика» в умовах болонського реформування виявило, що у професійній підготовці студентів ОКР «спеціаліст» і «магістр» перспективи реалізації кредитно-модульної системи організації навчального процесу полягають в удосконаленні змістового наповнення лекцій, організації семінарських, індивідуальних занять; розробленні дидактичного комплексу інформаційного забезпечення дисципліни; створенні якісних завдань для тематичного та модульного оцінювання навчальних досягнень студентів; виробленні чітких критеріїв і показників оцінювання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, результатів самостійної роботи студентів.

2. В обґрунтуванні науково-методичного підходу до розроблення програми навчальної дисципліни «Освітня політика» було прийнято настанову на розроблення її змістового, операційного та підсумково-оцінювального компонентів. Під час проектування змістового компонента курсу визначено його мету і завдання, укладено зміст розділів відповідно до навчальних модулів. У розробленні операційного компонента курсу «Освітня політика» враховано сукупність різних форм організації навчального процесу: навчальних занять, самостійної роботи, контрольних заходів. Формальним виявом реалізації підсумково-оцінювального компонента програмування означеного курсу стало конструювання кредитно-модульно-рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень студентів.

Подальшого дослідження потребує проблема обґрунтування інструментальних засобів розроблення навчально-методичного забезпечення вивчення навчальної дисципліни «Освітня політика». Це й визначає напрям перспективних наукових розвідок автора.

ДЖЕРЕЛА

1. Андрущенко В.П. Освітня політика (огляд порядку денного) / В.П. Андрущенко, В.Л. Савельєв. — К. : МП Леся, 2010. — 368 с.
2. Гальперіна В.О. Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. ... канд. філософ. наук / В.О. Гальперіна. — К., 2003. — 17 с.
3. Дем'янчук О. Глобалізація вищої освіти: огляд сучасних світових проблем / О. Дем'янчук // Людина і політика. — 2002. — № 1. — С. 75–82.
4. Кремень В.Г. Єдність завдань реформування і забезпечення стабільності — запорука розвитку вищої освіти / В. Г. Кремень // Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи. — К., 2000. — С. 4–15.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
6. Наказ МОН України «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» від 30.12.2005 р., № 744.
7. Татур Ю.Г. О системе формирования (проектирования) образовательных программ в современном университете (концептуальные основы) / Ю.Г. Татур // Технические университеты как центры формирования инженерной элиты XXI. — М. : Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2002. — С. 41–56.

В.И. Бобрицкая. Программа учебной дисциплины «Образовательная политика» как объект системного педагогического проектирования

Автором обобщен опыт проектирования содержания учебной дисциплины «Образовательная политика» в условиях внедрения кредитно-модульной системы организации учебного процесса в многопрофильном университете. Обоснован научно-методический подход к разработке содержательного, операционного и итогово-оценочного компонентов программы исследуемой учебной дисциплины.

Ключевые слова: системное педагогическое проектирование, образовательная политика, программа учебной дисциплины, кредитно-модульная система организации учебного процесса.

V. Bobrytska. "Educational Policy" Program as an Object of System Pedagogical Design

The article sums up experience of design the "Educational Policy" course in terms of introducing the credit-modular system of teaching process organization at the multi-university. It substantiates the scientific-methodical approach to the elaboration of the substantial, operational and final-estimated components of program of the investigated educational discipline.

Key words: system pedagogical design, educational policy, program of the educational discipline, credit-modular system of teaching process organization.